

Fakty a normy:
poznámky k Akvinského teorii
přirozeného zákona

Olomouc 8. 11. 2017

Akvinský - fakty a normy

- Veda – oblasť faktov „je“ ; etika – oblasť hodnôt „má byť“; dve oddelené oblasti
- Hume – „is“ nie je to isté čo „ought“; morálka sa týka toho, čo má byť; viazaná na ľudské emócie
- Moore – naturalistický omyl: zámena významu slova „dobrý“ za nejakú naturálnu vlastnosť (dobrý = príjemný); odvodzovanie merítka pre mravné súdy z prírodných daností
- Wittgenstein – mravné slová sú bez zmyslu, nezastupujú empirické entity; hodnoty sú „mimo sveta“; mravná skutočnosť je niečo nevysloviteľné

Akvinský - fakty a normy

- Ayer: mravné slová vyjadrujú emócie; „dobré“ – výraz pre morálny pocit; etická veda nemôže existovať; etika je parciálna oblasť psychológie a sociológie
- V prírode nie je možné hľadať morálne vzory / normy: v chovaní živočíchov je promiskuita, polygamia, monogamia, homosexualita
- Aká je príroda? Láskavá? Krutá? Feminínna? Maskulínna?

Akvinský - fakty a normy

- Výber Akvinského - akú rolu hrá odvolávanie sa na „prirodzené“ pri určovaní „normy“ – prirodzený zákon
- Hlavné ciele:
- Sú fakty a normy podľa Akvinského dve oddelené oblasti? Dopúšťa sa Akvinský naturalistického omylu?
- Sekundárne ciele:
- Chápanie ľudskej prirodzenosti
- Úloha praktického rozumu / praktické usudzovanie
- Vzťah rozumu, vôle a emócií

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Zákon (základné znaky): vec rozumu; zameraný na spoločné dobro; vyhlásený autoritou
- druhy zákonov: večný, prirodzený, ľudský a boží
- večný zákon: plán konštitúcie a spravovania všetkých vecí božím rozumom
- posledné vysvetlenie teleologickej štruktúry a poriadku univerza vecí a teda aj konštitúcie ľudskej prirodzenosti

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Otázka vzťahu človeka k večnému zákonu
- Riešenie – prirodzený zákon; účasť človeka ako racionálnej bytosti na večnom zákone (poznávanie sveta; predvídavosť, postup od účinkov k príčinám a späť)
- Vzťah večného a prirodzené zákona – nie priama preskripcia / presné kopírovanie
- „čítanie“ a interpretácia večného zákona ľudským rozumom
- Podobný vzťah medzi prirodzeným a ľudským zákonom – nie priama preskripcia; interpretácia prirodzeného zákona praktickým rozumom

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Princípy praktického rozumu:
- Paralela medzi teoretickým a praktickým rozumom
- Teoretický rozum – predmetom je súcno; princíp protirečenia $\neg(a \wedge \neg a)$
- Praktický rozum – predmetom je dobro; princíp „Dobro treba konať, zlu sa vyhýbať“
- Potreba obsahovej náplne „dobrého“ – sklony prirodzenosti
- Prirodzené sklony – vysvetlenie pravidelnosti / opakovateľnosti druhu aktivít, ktoré ostávajú nosnými a na ktorých prebiehajú iné aktivity

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Škála esenciálnych prirodzených sklonov – *esse*, *vivere* a *intelligere* (poznateľné cestou „*quia*“)
- *Esse* – prirodzený sklon k zachovaniu bytia, sebazáchove
- *Vivere* – prirodzený sklon zachovávať druh
- *Intelligere* – prirodzený sklon poznávať svet a jeho príčiny (Príčinu) a žiť / komunikovať v spoločnosti
- Vo fundamentálnych sklonoch sa ukazuje obsah, t. j. to, čo je pre človeka ako človeka dobré metanormatívna funkcia (možnosť univerzalizácie a potreba konkretizácie)

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Prirodzenosť nemá bezprostrednú funkciu zdôvodňovania a predpisovania noriem
- Praktický rozum sa nespráva k prirodzeným túžbam ako ich kopírka, ale hlavne ako ich interpretátor
- Dôvod: možnosť kolízie medzi prirodzenými sklonmi; potreba ich posúdenia a usporiadania praktickým rozumom
- Formulovanie noriem – vec praktického rozumu
- „Prirodzené (dané)“ a „vytvorené“ nie sú v ostrej opozícii, ale sú komplementárne; perichoréza sklonov
- Prirodzené sklony: otvorený rámec „dobrého“ a „zlého“; „materiál“ pre praktický rozum
- Metanormatívna funkcia ľudskej prirodzenosti

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Normy zakladá praktický rozum, ktoré vznikajú z reflexie tak nad prirodzenosťou, ako aj konkrétnymi okolnosťami a podmienkami (kultúrne, spoločenské, dejinné); prejav autonómie ľudského rozumu
- Spôsob odvodzovania – praktický úsudok – možnosť variability pri zachovaní podobnosti s prirodzenými sklonmi (sklon zachovať vlastný život / fungovanie spoločnosti – trest smrti; prevencia a pod.); cnosť rozumnosti (fronésis; prudentia)
- Emócie – prejav zmyslovo dobrého/zlého; psychosomatické reakcie na poznanie (zmyslové, racionálne); emócie dychtivosti a srdnatosti/vznetlivosti; materiál pre aktivitu praktického rozumu a vôle – možnosť kultivovať, ovládať a nasmerovať emócie; zodpovednosť za emócie

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Prepojenie univerzality prirodzených cieľov a dejinnej, kultúrnej a sociálnej variability (možná čiastočná prepojitelnosť s diferenciou sex – gender); napr. zo sklonu k zachovaniu druhu (sex) nevyplýva nevyhnutne, že s deťmi „na materskej“ by mala byť len žena či živiteľom rodiny by mal byť len muž (gender)
- praktický úsudok dvoch párov môže vyzerať rozlične (životné okolnosti) a stále v zhode s prirodzeným sklonom „zachovať druh“

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Ľudská prirodzenosť nie je protikladom rozumu; rozum je jej súčasťou (proti racionalizmu – napr. stoici, Kant)
- Zohľadnenie ľudských emócií, no etika nie je založená len na nich (proti extrémnemu emotivizmu – napr. Hume, Rousseau)
- Emócie – štartér a materiál, ktorý je „hodnotovo zaťažený“, no rozum ho formuje a usporadúva; usporadúvanie sa deje vzhľadom na dobro, ktoré možno v daných konkrétnych okolnostiach dosiahnuť
- Rozum je emóciám nadriadený, nie je ich „otrokom“, ale „vychovávateľom“; vzájomné prenikanie sa rozumu, vôle a emocionality

Akvinský – teória prirodzeného zákona

- Odpoveď na hlavné ciele príspevku
- 1. Fakty a hodnoty nepredstavujú prísne oddelené oblasti
- Superveniencia hodnôt na faktoch založená na teleológii; v emocionálnych podnetoch sa spontánne prejavuje dobro ako to, čo je príjemné;
- Prednormatívnosť emócií; nie je medzi nimi priama a nevyhnutná determinácia (oproti naturalistickému redukcionizmu)
- Fakty (=emocionálne podnety) nepriamo a ak, tak sa len čiastočne podieľajú na stanovení normy
- Normy vznikajú z úsudku praktického rozumu

Akvinský – fakty a normy

- Antropologické ukotvenie superveniencie – človek na nejaký fakt reaguje súčasne racionálne i emocionálne; substanciálna jednota duše a tela
- Naturalistický omyl – Akvinský sa ho nedopúšťa
- V prirodzených sklonoch sa ukazujú dobrá/zlá (zmysly „hodnotia“ - príjemné, odpudivé a pod.), no medzi nimi dochádza ku konfliktom a preto len praktickým rozumom nachádzame (*invenire*), čo je dobré / správne / morálne – normatívne záväzné
- „dobré“ môže prijímať znaky aj naturálnych vlastností, no nemusí sa s nimi vždy zhodovať; v praktickom úsudku sa prepracúvame sa k tomu, čo je dobré